

nata koji su pouzdan jamac njihovih federalističkih ili južnoslavenskih naumljenih planova.

Vlasta Švoger autorica je članka «*Südslawische Zeitung* o revolucionarnim zbivanjima 1848.-1849. u Habsburškoj Monarhiji» (351.-369.) Prati uredničku shemu ovog dosljedno opozicijskog, nevladinog lista. Manje važan prostor u listu zazimaju događaji u talijanskim pokrajinama, a veći dio je posvećen mađarskim zahtjevima, gdje list ne uspijeva ostati na distanci prema njihovim naraslim tendencijama, tražeći ipak hrvatski interes i generalno navijajući za Slavene.

Rad Aleksandre Kolarić «Javnost, javno mnijenje i tisak u Banskoj Hrvatskoj 1848.» (371.-377.) govori da je posvuda u Europi zahtjev za liberalizacijom javnog života u sebi uključivao i dokidanje cenzure i slobodu tiska; otuda 1848. velik porast tiskovina (i) u Hrvatskoj. Autorica istražuje čime i u kojoj mjeri se bavilo onodobno novinstvo, koje su bile dominantne teme autorskih članaka i pod kojim uvjetima, kako i zašto je u Hrvatskoj pokrenuto pet novih listova, koji su u sljedećim godinama i te kako oblikovali javno mnijenje.

Niz tekstova autora s područja raznorodne povijesne tematike i širokog prostora od Istre do Bačke, kvalitetna je nadopuna dosadašnjim znanstvenim spoznajama i poticaj daljnjim istraživanjima koja bi mogla obuhvatiti i odjek događaja 1848. u Bosni i Međimurju, a zanimljiv bi bio i rad o stanju na fronti među krajišnicima u Italiji.

Margareta Matijević

Hrvatski državni sabor 1848., Svezak 1., priredili: Iskra Iveljić, Josip Kolanović, Nikša Stančić; uredio Josip Kolanović; Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2001., 619 str.

U hrvatskoj je historiografiji Hrvatski sabor iz revolucionarne 1848. godine već odavno postao vrlo zanimljivom istraživačkom temom o čemu svjedoči i brojna literatura. U sklopu istraživanja političkih i društvenih previranja revolucionarnih godina 1848./1849. u Habsburškoj Monarhiji i Hrvatskoj uočena je potreba izdavanja dokumenata o navedenom razdoblju. Do sada su objelodanjeni brojni dokumenti pojedinih službenih organa Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ali na više mjesta i u velikoj mjeri fragmentarno. Stoga ova knjiga u kojoj su objavljeni spisi Hrvatskoga državnog sabora iz 1848. godine predstavlja veliki korak naprijed u pogledu sistematičnosti i cjelovitosti i popunjava veliku prazninu u izdavanju spisa Hrvatskog sabora, jer su do sada u nekoliko serija bili objavljeni saborski spisi do 1847. godine i od 1865. do 1915. godine.

Knjiga *Hrvatski državni sabor 1848.* nastavak je aktivnosti Hrvatskoga državnog arhiva na izdavanju *Zaključaka Hrvatskog sabora za razdoblje 1631.-1847.* i *zaključaka Hrvatskih kraljevinskih konferencija iz razdoblja 1689.-1848.* u sklopu projekta objavljivanja izvora nastalih radom središnjih organa Trojedne kraljevine. Zamisao o objavljivanju saborskih spisa iz 1848. godine potekla je od dr. Bernarda Stullija koji je krajem 70-ih godina 20. stoljeća izra-

dio i nacrt za njihovo objavljivanje u kome je predvidio ne samo objavljivanje saborskih spisa nego i drugih dokumenata koji osvjetljavaju rad Sabora i druge važne događaje revolucionarne 1848. godine. U prvome svesku knjige *Hrvatski državni sabor 1848.* prihvaćena je i ponešto modificirana spomenuta metodologija objavljivanja saborskih spisa dr. B. Stullija.

Glavni urednik izdanja *Hrvatski državni sabor 1848.*, dr. Josip Kolanović, u "Predgovoru" (13.-28.) navodi da su u sklopu projekta objavljivanja saborskih spisa iz 1848. provedena istraživanja arhivskoga gradiva u Hrvatskome državnom arhivu i Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u Državnom arhivu u Zagrebu te u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, zatim u bečkim arhivima (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Verwaltungsarchiv i Kriegsarchiv), a istražene su i brojne tiskovine iz navedenog razdoblja koje se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te Hrvatskome povijesnom muzeju u Zagrebu. Kao što je već spomenuto, o prijelomnim godinama hrvatske povijesti 19. stoljeća, o burnim godinama 1848./1849. u Hrvatskoj, postoje brojni objavljeni izvori i literatura na kojima su se temeljila istraživanja koja su rezultirala objavljivanjem ove knjige o Hrvatskome državnom saboru. Na to su upozorili i priređivači ovoga izdanja u popisu "Objavljenih izvora za povijest 1848.-1849. godine" (579.-582.). U "Predgovoru" je ukratko registrirano koje skupine saborskih spisa iz 1848. godine su sačuvane i u kojim fondovima te najvažnija dosadašnja izdanja dokumenata o hrvatskoj povijesti revolucionarne 1848. i 1849. godine. Također je objašnjeno zašto su priređivači odlučili rabiti naziv "Hrvatski državni sabor". Naime, budući da u historiografiji nije ustaljen jedinstveni naziv za feudalni Hrvatski sabor, a niti naziv za prvi predstavnički Sabor u hrvatskoj povijesti, onaj iz 1848. godine, priređivači ovoga izdanja odlučili su se za naziv "Hrvatski državni sabor", jer se atributom "državni" izražava jedno od njegovih temeljnih programskih obilježja, a taj naziv ima uporište i u izvorima. Pridjev "Hrvatski" rabi se umjesto naziva triju kraljevina.

Već je istaknuto da je u ovome izdanju prihvaćena šira koncepcija izdavanja dokumenata, odnosno objavljeni su dokumenti vezani uz rad Sabora 1848., ali i brojni drugi dokumenti koji osvjetljavaju burno razdoblje hrvatske povijesti 1848.-1849. godine, primjerice vladarevi dekreti vezani uz imenovanje Josipa Jelačića banom i pitanje sazivanja Sabora, "želje naroda" od 22. ožujka 1848. i "Zahtjevanja naroda", želje naroda izražene u predstavkama hrvatskih županija, Jelačićeve proglase hrvatskom narodu i krajišnicima koji se odnose na bitna politička pitanja, razne predstavke vladaru, korespondenciju najvažnijih sudionika događaja i brojne druge dokumente. Prvi svezak *Hrvatskoga državnog sabora 1848.* sadrži tri skupine dokumenata: tzv. predsaborske spise nastale u razdoblju od proglašenja slobode tiska 15. ožujka 1848. do početka rada Sabora 1848., rekonstrukciju saborskog dnevnika na temelju novinskih izvješća i sačuvanih fragmenata saborskih spisa te saborske zaključke. Dokumenti su poredani kronološki i objavljeni u šest poglavlja. U prvome poglavlju objavljeni su dokumenti različite provenijencije "Od patenta o slobodi tiska 15. ožujka do imenovanja Josipa Jelačića banom 23. ožujka 1848." (67.-99.), a u drugome "Od imenovanja Josipa Jelačića banom 23. ožujka 1848. do proglašenja saborskog izbornog reda 8. svibnja 1848." (101.-221.). Treće poglavlje započinje objavljivanjem izbornog reda za Hrvatski sabor 1848. i obuhvaća dokumente nastale do početka rada Hrvatskog sabora 5. lipnja 1848. (223.-339.), a u četvrtome poglavlju pod naslovom "Dodatak" (341.-355.) objavljeni su dokumenti različiti

te provenijencije i sadržaja koji su nastali nakon početka zasjedanja Sabora, ali nisu u izravnoj vezi sa saborskim zasjedanjem. U prva četiri poglavlja objavljen je ukupno 131 dokument s regestama i bilješkama. U petome poglavlju rekonstruiran je "Dnevnik sjednica Hrvatskoga državnoga sabora 5. lipnja do 9. srpnja 1848." prema izvješćima *Novina dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskih* i *Saborskih novina* (357.-531.). Rekonstrukcija saborskog dnevnika izvedena je i grafički vrlo upečatljivo, naime prijelomom u dva stupca pokazano je čitateljima da postoje različite inačice teksta, u lijevome su stupcu objavljeni tekstovi iz *Novina dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskih*, a tekstovi preuzeti iz *Saborskih novina* tiskani su u desnome stupcu kurzivom. Govori bana Jelačića, patrijarha Rajačića i pojedinih zastupnika u Saboru, ako su jednaki u spomenutim novinama, tiskani su u uobičajenome prijelomu. U ovome poglavlju dodane su i dopune prema sačuvanim konceptima saborskih spisa. U šestome poglavlju tiskani su zaključci Hrvatskoga državnog sabora 1848. prema onodobnome tiskanome predlošku (izvornik nije sačuvan) pod nazivom "Zapisnik Sabora Trojedne kraljevine Dalmatinske, Hèrvatske i Slavonske 5. i slèdećih mēseca lipnja i sèrpnja danah godine 1848. dèržanog" (533.-578.). Svi objavljeni dokumenti popraćeni su bilješkama uz tekst u kojima su dane dodatne napomene.

Kad god je to bilo moguće predložak za objavljivanje dokumenata bio je izvornik. Budući da mnogi dokumenti nisu sačuvani u izvornome obliku, nego kao tiskovine, u takvim su slučajevima tiskovine uzete kao predložak za objavljivanje. Ako su postojale inačice istoga dokumenta na hrvatskom i njemačkom, odnosno latinskom jeziku, predložak za izdavanje bio je izvornik bez obzira na kojem je jeziku sastavljen. Za svaki su dokument prije samoga teksta dokumenta navedeni podaci o datumu i mjestu nastanka te kratki sadržaj na hrvatskome jeziku, a iza teksta dokumenta doneseni su podaci o tome gdje se dokument čuva, a upozoreno je također i na eventualno postojanje drugih inačica toga dokumenta, odnosno na njegovo prethodno objavljivanje.

Objavljujući dokumente o Hrvatskome saboru 1848. priređivači se nisu držali metode transliteracije, odnosno doslovnog prenošenja izvornika, nego su sačuvali osobitosti jezika i grafije, ali su provodili i redakcijske zahvate. Naime, rastavljali su spojene riječi, posebice u slučaju spojenog pisanja negacije "ne" i glagola, stavljali su interpunkcijske znakove u skladu s logičkim smislom teksta, ispravljali su pogrešno pisanje dijakritičkih znakova, velika početna slova zamjenjivali su malima, osim u riječima u naslovu ili za izricanje počasti ili kad se opća imenica rabi umjesto određene osobe, primjerice Ban umjesto Josip Jelačić i sl. Podcrtani tekst u izvorniku ovdje je donesen kurzivom. Na eventualne različite inačice u predlošcima upozoreno je u bilješkama na dnu stranice.

Najveći dio dokumenata prikupio je i evidentirao dr. Josip Kolanović, a konačni izbor dokumenata zajednički su izvršili dr. Kolanović, dr. Iskra Iveljić i dr. Nikša Stančić. Oni su izradili regeste dokumenata te bilješke uz tekst.

Dr. Nikša Stančić napisao je uvodnu studiju "Hrvatski 'dèržavni sabor' 1848: na razmeđu epoha i sukobljenih legaliteta" (29.-63.). U njoj je upozorio na temeljne događaje u proljeće 1848. u Hrvatskoj stavljajući ih u kontekst događaja i procesa u Habsburškoj Monarhiji i Europi, a naglasak je stavio na sukobljavanje legaliteta onodobnih glavnih političkih čimbenika u Monarhiji, Ugarskoj i Hrvatskoj - vladara i ugarskog palatina, austrijske i mađarske vlade, odnosno bana Jelačića i mađarske vlade - oko ingerencija za imenovanje bana i sazivanje

Hrvatskog sabora. N. Stančić je upozorio i na temeljna obilježja izbornog reda za Hrvatski sabor 1848. i na njegovo značenje za buduća zasjedanja Hrvatskog sabora.

Dr. Iskra Iveljić priredila je "Usporedni prikaz važnijih zbivanja 1848.-1849. godine" u Hrvatskoj i Vojvodini i ostaloj Europi (583.-596.) i dopunila je pregled objavljenih izvora za povijest 1848.-1849. godine (579.-582.) što ga je napisao Jaroslav Šidak u *Studijama iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-49.*, Zagreb 1979., (359.-367.). Nikolina Krtalić izradila je kazala osoba (597.-610.) i mjesta (611.-618.). Knjigu *Hrvatski državni sabor 1848.* recenzirali su akademik Hodimir Sirotković i dr. Božena Vranješ-Šoljan.

Prvi svezak knjige *Hrvatski državni sabor 1848.* u velikoj je mjeri ispunio postojeću prazninu u izdavanju spisa Hrvatskog sabora koju su ostavila prethodna izdanja, a predviđeno izdavanje još dvaju svezaka u kojima će biti objavljeni saborski spisi u dvije velike cjeline - saborski dokumenti (Acta) te spisi saborskih odbora - zaokružiti će cjelinu objavljenih građa o Hrvatskome saboru 1848. godine. Knjiga *Hrvatski državni sabor 1848.* jest vrlo vrijedno dostignuće hrvatske historiografije na polju objavljivanja građe i nezaobilazno ishodište za istraživanja hrvatske povijesti 1848.-1849. godine, koje u velikoj mjeri olakšava rad istraživačima, a zbog zanimljivosti i različitih tipova objavljenih dokumenata po mome će sudu zacijelo biti zanimljiva ne samo povjesničarima, nego i široj javnosti.

Vlasta Švoger

Josip Stadler - Život i djelo, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1999., 963 str.

Kada se pristupi razmatranju života i djela Josipa Stadlera, poglavito njegova političkoga djelovanja, izlaze na vidjelo mnoge teškoće i dvojbe. U vidokrug ponajprije dopijeva ona slika o Stadlerovu duhovnom i političkom tragu koja se raznim vrstama iskrivljene recepcije uvriježila otprije. Međutim, nove spoznaje i proučavanje sve više otvaraju raznovrsnu građu i elemente za drukčiju konstrukciju i primjerenije razumijevanje toga višeslojnog djela. Pritom za slaganje mozaika iz mnoštva spoznaja i stajališta, kojima obiluju radovi u zborniku sa simpozija o životu i djelu Josipa Stadlera, valja pronaći odgovarajuće smisaone koordinate. Da bi se unijelo više svjetla u horizont, treba posegnuti za tunjačnjem pojedinih priloga u zborniku, u kojima se iznose životopisni ocrti, značajne duhovnoga rada, teološka, filozofska i pastoralna djelatnost, pitanje župa i redovništva. Doista se u svakom od tih razmatranja nezaobilazno pojavljuje i tema politike. U vrlo opsežnom zborniku od 963 stranice na svjetlo izlazi i rastvara se Stadlerov politički znakovit životopis i njegova više ili manje značajna, ponekad sporna i osporavana djela.

Što se više ulazi u sadržaj opusa, to se zamršenijim pričinjava govor o Stadleru i politici. Taj dojam učvršćuju autori koji pišu o politici. Franjo Topić započinje svoju raspravu o Stadleru i politici tvrdnjom da je to "jedna od najzanimljivijih i najkontroverznijih tema iz života i djelovanja nadbiskupa Stadlera" (285.). Problem je što o djelovanju u području politike još nisu "raščišćena" te-